

The page features an abstract graphic design with three blue circles of varying sizes and two thin blue lines. One line starts from the top left and extends towards the middle of the page, passing near the top and middle circles. Another line starts from the top right and extends towards the bottom right, passing near the middle and bottom circles. The circles are semi-transparent and have a radial gradient from light to dark blue.

LOPPUARVIOINTIRAPORTTI

Taide ja sosiaalinen muutos. Maaseudun ja kaupungin välisiä dialogeja El Alton siirtolaiskorttelissa

Natalia Camacho Balderrama
Hanna Rajala

El Alto 2014

SISÄLTÖ

Tiivistelmä

1. Johdanto
2. Konteksti
3. Lähestymistapa ja arvioinnin lähtökohdat
4. Metodologia
5. Projektin nimi: Taide ja sosiaalinen muutos

5.1. Tausta

5.2. Havainnot

5.2.1. Relevanssi/merkitys

5.2.2. Omistajuus

5.2.3. Vaikuttavuus

5.2.4. Tehokkuus

5.2.5. Kestävyys

5.2.6. Vaikutukset

5.2.7. Muutosteoria

5.3. Loppupäätelmät ja suositukset

Kirjallisuus

Liitteet

Tiivistelmä

Hankkeen nimi: Taide ja sosiaalinen muutos. Maaseudun ja kaupungin välisiä dialogeja El Alton siirtolaiskorttelissa

Toteuttajataho: COMPA – Comunidad de Productores en Arte

Sijainti: El Alton kolme hallintoaluetta: 1., 4. ja 6. piiri (La Paz – Bolivia).

Kesto: Ensimmäinen vaihe 2010–2012, toinen vaihe 2013–2014

Arvioinnin tavoitteet: Tässä arviointiraportissa analysoidaan ”Taide ja sosiaalinen muutos” – hankkeen toisessa vaiheessa saavutettuja tuloksia sekä hankkeen strategian rajoituksia ja kehitystä.

Hankkeen tavoite: Tavoitteena on tarjota vaihtoehtoisia, yhteisöllisen vaikuttamisen menetelmällisiä työkaluja, jotka vahvistavat El Alton lähiöissä asuvien lasten ja nuorten identiteettiä sekä itsetuntoa yhdessä taiteellisten verkostojen, yhteisöjen ja koulujen kanssa.

Hankkeen odotetut tulokset

- El Alton lähiöissä asuvien nuorien itsetuntoa, identiteettiä ja johtajuutta vahvistetaan elvyttämällä perinnetietoutta sekä yhteisöarvoja.
- Näissä kaupunginosissa asuvien nuorten ja lasten taiteellista osaamista kannustetaan ottamalla mukaan herkkiä yhteiskunnallisia teemoja. Lisäksi luodaan mahdollisuuksia vuoropuheluun eri kulttuurien ja sukupolvien välillä, minkä avulla vahvistetaan osallistujien kulttuurista pääomaa.
- Opettajat ja vanhempainyhdistykset ottavat käyttöön osallistavia menetelmiä ja käytäntöjä, jotka voimaannuttavat lapsia ja nuoria koulutyössä.
- Vahvistetaan COMPAn hallinnollista kapasiteettia, vaikuttamista ja kokemusoppimista. Tämä puolestaan vahvistaa COMPAn toiminnan kestävyttä.
- Viranomaiset tunnustavat COMPAn työn tehon sekä järjestön käyttämät menetelmät.

Hankkeen vaikutukset ja saavutukset

- Hankkeen tärkein saavutus on se, että sen puitteissa on luotu *kollektiivisen hyvinvoinnin tiloja*, joissa lapset ja nuoret voivat taiteen keinoin ilmaista tunteitaan ja ajatuksiaan, kehittää johtajuustaitojaan ja elvyttää yhteisöarvoja.
- Hanke on vahvistanut hyödynsaajien eli lasten ja nuorten itsetuntoa ja omanarvontuntoa, voimaannuttanut heitä ja mahdollistanut heidän kasvamisensa johtajiksi omissa elinympäristöissään.
- 1., 4. ja 6. piirissä nuorten ja lasten lisäksi myös aikuiset ja opettajat ovat alkaneet nähdä kulttuuritalojen tarjoaman hyödyn yhteishyvän (*Bien Común*) edistäjinä.
- Hankkeessa on kehitetty menetelmä nimeltä ”Ei päätä eikä häntää” (*Ni Pies ni Cabeza*), jossa käytetään taidetta opetuksen ja oppimisen välineenä. Menetelmän avulla pyritään muuttamaan oppimistottumuksia älyllisestä prosessoinnista kokemukselliseen oppimiseen. Menetelmää voidaan soveltaa oppitunnin tarpeiden ja kontekstin mukaan.
- Nuorisoverkosto on vakiintunut ja sen jäsenet ovat sitoutuneita yhteisöönsä. Nuoret havainnoivat ja tunnistavat paikallisia ongelmia sekä tarkastelevat niitä kriittisesti. Nuoret tuntevat *postkolonialistisen kehotulkinnan menetelmän (la metodología de la descolonización del cuerpo)* ja hyödyntävät sitä omissa piireissään.

Tärkeimmät suositukset

- COMPAn kokemuksia tulisi jakaa (erityisesti nykyisessä kontekstissa) eri verkostojen kautta, jotta ne saisivat lisää näkyvyyttä.

- Menetelmä kannattaisi sisällyttää opettajankoulutusohjelmaan.
- Nuorisoverkoston (*Red de Jóvenes*) tulisi olla johtavassa roolissa: se voi tehdä lähiöissä tiedotustyötä ja edistää yhteisön ongelmien (esimerkiksi asuinalueen roskaaminen, turvattomuus, väkivalta) ratkaisua taiteen avulla.
- Hankkeen toteuttajia tulisi tukea myös jatkossa, jotta voidaan vastata muihin hankkeen hyödynsaajien esiin nostamiin ongelmiin muun muassa sosiaalityön, psykoterapeuttisen työn tai hallinnollisin keinoin.
- Rauhankasvatus kannattaisi nostaa yhdeksi järjestön läpileikkaavista teemoista. Taide on sopiva työväline asioiden käsittelemiseksi sekä tunnetasolla että tiedollisella tasolla. Lisäksi taiteen avulla voidaan luoda uusia konfliktien käsittelemisen tapoja.

1. JOHDANTO

Taide ja sosiaalinen muutos -hankkeen arviointi on tehty suomalaisen kansalaisjärjestö Taksvärkki ry:n pyynnöstä. Taksvärkki on suomalaisnuorten aloitteesta perustettu kansainvälinen solidaarisuusliike, ja sen perusajatuksena on toteuttaa ”suoraa toimintaa nuorilta nuorille”. Taksvärkki rahoittaa kehitysyhteistyöhankkeita eri puolilla maailmaa. Kaikkien Taksvärkin projektien tavoitteena on kehitysmaiden nuorten oman aktiivisuuden ja roolin kehittäminen omissa maissaan. Arvioinnin kohteena olevan *Taide ja sosiaalinen muutos* -hankkeen toteutti Boliviassa COMPA-järjestö (*Fundación Comunidad de Productores en Artes*) ja sen rahoittajana toimi Taksvärkki ry.

Alun perin kolmivuotiseksi kaavailtu hanke aloitettiin vuoden mittaisella pilottivaiheella (2010), jonka aikana selvitettiin, onko hanke mahdollista toteuttaa suunnitelman mukaisesti. Taksvärkin ensimmäisen vierailun jälkeen allekirjoitettiin sopimus hankkeen ensimmäisestä vaiheesta (2011–2012). Kolmen yhteistyövuoden jälkeen Taksvärkki ry ja COMPA allekirjoittivat uuden kahden vuoden sopimuksen hankkeen tulosten vakiinnuttamista varten. Hankkeen budjetti koko viiden vuoden toteutukselle Boliviassa on 399 814 euroa: ensimmäisen vaiheen budjetti (2010–2012) oli 239 804 euroa ja toisen vaiheen (2013–2014) 160 010 euroa.

Hankkeen tavoitteena oli luoda ja edistää taiteellista ja kulttuurista toimintaa, joka keskittyy lasten ja nuorten hyvinvoinnin, rauhan ja suvaitsevaisuuden kehittämiseksi El Alton monikulttuurisessa kaupungissa.

COMPAn toteuttama hanke käsitti kolme El Alton kaupunginosaa eli piiriä: 1, 4 ja 6. Hanke toteutettiin pääosin COMPAn kulttuurikeskuksissa näiden piirien lähiöissä.

- Kulttuurikeskus Casa Cultural Comunitaria – Barrio Mercedario, Libertad – 4. piiri
- Kulttuurikeskus Casa Cultural de los Abrazos – Barrio Exaltación – 1. piiri
- Juan José Tórrez -koulu– Barrio Alto Lima – 6. piiri

Hankkeen toteutuspaikka vaihtui 6. piirissä suunnitellusta COMPAn kulttuurikeskuksesta Juan José Tórrez -kouluksi. Kulttuurikeskukset tarjoavat toimintaa nuorille ja lapsille. Kulttuurikeskukset ulottavat toimintansa myös kansalaisjärjestöihin ja kouluihin: lukuisat nuoret ja lapset osallistuvat niiden toimintaan.

Kuluneen viiden työvuoden aikana kulttuurikeskuksissa on onnistuttu vahvistamaan vapaaehtoisten nuorten verkostoa. Neljä nuorta vapaaehtoista toimii kouluttajina annetuissa tehtävissä.

Taide ja sosiaalinen muutos -hankkeen ensimmäisen vaiheen yleistavoitteena oli ”luoda identiteetin ja ylpeyden tunnetta maaseudulta El Altoon muuttaneissa lapsissa ja nuorissa sekä jakaa ja nostaa esiin laajalle yleisölle maaltamuuttoon liittyviä kysymyksiä innovatiivisten ja perinteisten ilmaisutapojen kautta”.

Hankkeen toisessa vaiheessa keskityttiin toimintatapojen kehittämiseen edelleen ja COMPAn työntekijöiden kouluttamiseen. Niillä pyrittiin toiminnan laajentamiseen ja kestävien tuloksien luomiseen.

Hankkeen arvioinnin toteutti kaksi konsulttia. Vanhempi konsultti toimi tiiminjohtajana ja toinen nuorempana konsulttina. Johtajan tehtäviin kuului yleinen koordinointi; hän oli vastuussa arviointiprosessin dokumenttien laatimisesta, nuorempi konsultti avusti koko arviointiprosessin ajan. Konsultti- ja hanketiimi suunnittelivat yhdessä toimintamenetelmät ja aikataulun tilaajalta saadun toimeksiannon mukaisesti.

Tavoitteena oli osallistavien menetelmien avulla arvioida hankkeen vaikutuksia puolueettomasta näkökulmasta.

Arvioinnin tavoitteet

- Hankkeen soveltuvuuden arvioiminen.
- Projektin hyödynsaajien omistajuuden tason määrittäminen.
- Käytettyjen menetelmien tehokkuuden arvioiminen.
- Hankkeen vaikuttavuuden määrittäminen.
- Hankkeen hyötyjen vakiinnuttaminen paikallisten asukkaiden elämään.
- Hankkeen kestävyyskriteerien määrittäminen.

Arviointiprosessia ohjasi osallistava menetelmä, joka perustuu tasa-arvoon ja osallistujien kunnioitukseen sekä ottaa huomioon *Do No Harm* -tarkastelutavan ja muutosteorian. Viimeksi mainittu huomioi sukupuolen ja kulttuurienvälisyyden.

Prosessissa lähdettiin liikkeelle hankkeen kannalta olennaisimmista asiakirjoista. Kenttätyön aikana tehtiin haastatteluja, keskusteltiin ja kokousettiin COMPAn toiminnanjohtajan ja hankkeen muiden toimeenpanijoiden (kulttuuritalojen koordinaattorien ja työryhmien) kanssa.

Samaan aikaan kohderyhmän kanssa käytiin dialogia ja järjestettiin piirustustyöpajoja. Piirtämisen avulla lapset ja nuoret saattoivat ilmaista ajatuksiaan, näkemyksiään ja kokemuksiaan hankkeesta omaan tahtiinsa ja omalla tavallaan. Huomionarvoista on, että nämä työpajat toteutettiin säännöllisenä osana hanketta, ja arviointitiimi osallistui niihin aktiivisesti fasilitoimalla nuorten ilmaisua keskeisistä teemoista – tässä tapauksessa teatterin keinoin.

Lisäksi *merkittävin muutos* -menetelmän (*Cambio Más Significativo*¹), avulla saatiin tietoa siitä, minkälaisia muutoksia hanke sai aikaan lapsissa ja nuorissa tai heidän aktiivisuudessaan omilla asuinalueillaan.

---

¹*Cambio Más Significativo* on seuranta- ja arviointimenetelmä, joka edesauttaa ryhmien aktiivista osallistumista. Osallistujat ilmaisevat henkilökohtaisen tarinan tai piirustuksen avulla elämässään

Lisäksi arviointia varten haastateltiin avaintoimijoita, jotka ovat olleet hankkeessa tai COMPAN toiminnassa mukana suoraan tai epäsuorasti.

Arviointia ohjaavana periaatteena oli ottaa rakentavalla tavalla kantaa hankkeen kehitykseen. Hanke pyrki tarjoamaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen menetelmällisiä työkaluja, jotka vahvistaisivat El Alton lähiöiden lasten ja nuorten identiteettiä ja ylpeyttä samoin kuin taiteilijaverkostoja, yhteisöjä ja kouluja.

Tämä raportti esittelee ensin lyhyesti Bolivian sosiopoliittista kontekstia, erityisesti El Alton kaupungin tilannetta arviointiajankohtana.

Sen jälkeen esitellään hankkeen arviointiprosessin tärkeimmät huomiot arvioinnin toimeksiannossa määriteltyjen

kriteerien mukaisesti. Lopuksi esitetään johtopäätökset ja suositukset toimeksiannossa määritettyjen erityistavoitteiden mukaisesti.

2. KONTEKSTI

Kansainvälinen konteksti. Sekä globaali talouskriisi, joka on vaikuttanut pääasiassa eurooppalaisiin valtioihin, että konservatiivisten hallitusten valtaannousu Euroopassa ovat johtaneet kehitysapumäärärahojen asteittaiseen vähenemiseen. Hallitukset ovat lisäksi asettaneet talouteen keskittyvät avustusohjelmat etusijalle sosiaaliseen kehitykseen tähtääviin hankkeisiin nähden.

Toisaalta huomionarvoista on, että monille Euroopan maille Latinalainen Amerikka ja erityisesti Bolivia eivät ole enää etusijalla. Tämä on puolestaan vaikuttanut merkittävästi paikallisten, kansainvälisestä avusta riippuvaisten järjestöjen työhön.

---

tapahtuneita merkittäviä muutoksia – positiivisia tai negatiivisia. Termillä ei ole vakiintunutta suomenkielistä käännöstä vaan useimmiten käytetään englanninkielistä termiä Most Significant Change (MSC)

Tästä huolimatta jotkin toimijat ja instituutiot, esimerkiksi Suomen ulkoasiainministeriö ja Taksvärkki ry, ovat jatkaneet aloitteiden tukemista Boliviassa. Tavoitteena on edistää nuorten roolia maansa kehityksessä. COMPAn toteuttaman projektin rahoitus päättyy kuitenkin tänä vuonna, sillä tuki myönnettiin viideksi vuodeksi.

Bolivialaisessa kontekstissa hankkeen kahteen vaiheeseen vaikutti merkittävästi presidentti Evo Moralesin hallituksen ajama ”muutospolitiikka”. Sen tarkoituksena oli muuttaa politiikan, talouden, sosiaalisen elämän ja kulttuurin rakenteita. Osa näistä uudistuksista on sisällytetty uuteen perustuslakiin, joka hyväksyttiin kansanäänestyksellä tammikuussa 2009 ja joka astui voimaan vuonna 2010.

Poliittisesti ajanjaksoa määrittelee MAS-puolueen (*Movimiento al Socialismo*) johtoasema, mikä näkyy muun muassa maan monikansallisen kansalliskokouksen kokoonpanossa ja suuressa osassa aluehallintoja (piireissä ja kunnissa). Poliittisen opposition ollessa heikko presidentti Evo Morales on nauttinut suuresta kansansuosioista – eri syistä johtuvista merkittävästä poliittisista ja sosiaalisista ristiriidoista huolimatta. Ristiriidat eivät kuitenkaan ole vaikuttaneet merkittävästi maan hallinnon toimintakykyyn.

Talouselämässä hallitus ajaa uusberalistisen talousmallin korvaamista vaihtoehtoisella talouspolitiikalla kuten maan fossiilisten polttoaineiden ja keskeisten yksityisten yritysten kansallistamisella. Hallituksella on kolmesta pilarista koostuva ”monimuototalouden” malli, joka koostuu valtionaloudesta, yksityisestä sektorista ja yhteisöllisestä taloudesta (*economía socio comunitaria*). Vuoden 2009 jälkeen talous- ja rahoituskysymyksissä on tapahtunut merkittäviä muutoksia, vaikka hallituksen ajama tuotantomallin monipuolistaminen on edelleen kesken.

Hallintoviranomaisten antamien lausuntojen mukaan maassa harjoitettu talouspolitiikka on pystynyt säilyttämään maan talouskasvun viime vuosina noin viidessä prosentissa, mikä on yksi Andien alueen korkeimmista kasvuluvuista.

Fossiilisten polttoaineiden kansallistamisesta saadut tulot on käytetty sosiaalipoliittisiin ohjelmiin, joilla pyritään valtion tulojen uudelleenjakamiseen, joka hyödyttäisi erityisesti tiettyjä haavoittuvina pidettyjä ihmisryhmiä kuten yli 60-vuotiaita, valtion peruskouluissa opiskelevia lapsia ja raskaana olevia naisia.

Talouskasvu ja sosiaalipoliittiset toimet ovat vähentäneet köyhyyttä, mutta siitä huolimatta taloudellinen ja sosiaalinen epätasa-arvo ovat Boliviassa edelleen huomattavia erityisesti maaseudulla.

Kulttuurisessa mielessä huomattavaa on ollut valtaapitävän MAS-puolueen aloite, joka kantaa nimeä *Demokraattinen ja kulttuurinen vallankumous*. Se tunnustaa Bolivian valtion monikansallisen luonteen ja ajaa ”Hyvän elämän” (*Vivir bien*) käsitettä kapitalismin vaihtoehdoksi. Aloite ammentaa alkuperäiskansojen maailmankatsomuksista ja arvoista sekä pyrkii edistämään dekolonisaatiota ja patriarkaalisen järjestelmän purkamista. Tarkoituksena on muuttaa valtiota ja

siihen liittyviä valtarakenteita nykyistä vastavuoroisemmiksi ja harmonisemmiksi ja saavuttaa tasapaino Äiti Maan kanssa.

Koulusektorilla koulutuksen vallankumous, jota monikansallinen valtio toteuttaa, pohjautuu uuteen perustuslakiin ja koulutusta ohjaavaan lainsäädäntöön, joka astui voimaan 20.12.2010.

Perustuslain mukaan Bolivia on monikansallinen, vapaa, itsenäinen, suvereeni, demokraattinen ja monikulttuurinen maa. Kuudennen luvun ensimmäisen osan 78. artikla julistaa: ”Koulutuksen tulee olla yhtenäistä, julkista, universaalista, demokraattista, osallistavaa, yhteisöllistä, dekolonisoivaa ja laadukasta.” Lain kolmannessa osassa todetaan, että koulutusjärjestelmä perustuu avoimeen, humanistiseen, tieteelliseen, tekniseen, luovaan, alueelliseen, teoreettiseen ja käytännölliseen, vapauttavaan ja vallankumoukselliseen sekä kriittiseen ja solidaariseen opetukseen.

Avelino Siñani – Elizardo Pérez -laki määrittelee koulutuksen perusteet, tarkoituksen ja tavoitteet (luku III, 3. artiklan I asetus) sekä sanoo, että ”koulutuksen tulee olla dekolonisoivaa, vapauttavaa, vallankumouksellista, anti-imperialistista ja patriarkaalisesta järjestelmän kyseenalaistavaa. Koulutuksen tarkoituksena on muuttaa taloudellisia ja sosiaalisia rakenteita, vahvistaa alkuperäiskansojen kulttuuria ja monikulttuurisia ja afrobolivialaisia yhteisöjä monikansallisen valtion ja hyvän elämän ideologian mukaisessa rakennustyössä”.

Bolivialaisten mielissä dekolonisaatioprosessin ja patriarkaalisesta järjestelmän purkamisprosessin suurimpia saavutuksia on vuosi 2008, jolloin Bolivia julistettiin lukutaidottomuudesta vapaaksi alueeksi. Lukutaidottomia on alle 4 % väestöstä *Yo sí Puedo* -lukutaitokampanjan² ansiosta.

Toinen edistysaskel on ollut uusi tietojen ja taitojen sertifiointijärjestelmä, jonka kautta maataloustuottajien ja työläisten elämän aikana keräämät tiedot ja taidot saavat virallisen tunnustuksen.

Bolivian perustuslaki, koulutuslaki ja uusi yhteiskunnallinen koulutusmalli³ esittelee seuraavan kolmiportaisen käsitelmän, jonka avulla maasta pyritään tekemään omavarainen tieteen, teknologian ja elintarviketuotannon saralla:

- käytäntö–teoria
- koulutus–tuotanto–työnteko
- työnteko–tuotanto–maantieteellinen alue.

Väestömäärältään maan toiseksi suurin kaupunki **El Alto** ei ole kehittynyt kaupungin asukkaiden tarpeiden mukaan. Sillä on suurkaupungille ominainen, monimutkainen sosiaalinen ja poliittinen dynamiikka, minkä vuoksi kaupungin hankkeiden arvioiminen on haastavaa.

---

² Artikkelissaan ”Educación, Producción y Trabajo desde las mujeres en el camino de la Descolonización y Despatriarcalización” Amalia Mamani Huallco esittää, että patriarkaalisesta järjestelmän purkamisprosessin tärkein saavutus on se, että kolme neljästä lukutaidon saavuttaneesta on naisia. Katso *Cuadernos para el Análisis y Debate sobre Educación Alternativa y Especial N° 3*.

³Tämä malli painottaa koulutusjärjestelmän merkitystä yhteisön elämään.

El Alto on Bolivian nuorin kaupunki, joka perustettiin vuonna 1985. Viime vuosina kaupungin väestönkasvu on kiihtynyt. Suurin osa muuttoliikkeestä tulee ympäröivältä maaseudulta La Pazin piiristä.

Vuoden 2012 väestönlaskennan mukaan El Alton väkiluku oli noin 848 840 asukasta. Vuonna 2000 noin 56 % El Alton asukkaista oli kotoisin maalta ja 44 % kaupungista, ennen kaikkea La Pazista. Kaksi vuotta myöhemmin 59 % väestöstä oli syntynyt El Altossa ja vain 41 % oli sinne muuttaneita siirtolaisia. Jälkimmäisistä 31 % oli muuttanut kaupunkiin jo aiemmin. 8 % oli uusia tulokkaita⁴.

Kansallisen tilastokeskuksen (*Instituto Nacional de Estadística, INE*) vuoden 2001 väestönlaskennan mukaan suurin osa El Alton asukkaista on nuoria: 59 % heistä on alle 24-vuotiaita ja 39 % alle 14-vuotiaita.

Toinen huomionarvoinen seikka on El Alton ja pääkaupungin välinen tuotantosuhde. Moni eläntolainen työskentelee La Pazin paikallisilla markkinoilla myyden omia tuotteitaan. Lisäksi monella La Pazin yrityksellä on El Altossa tehtaita, jotka työllistävät paikallista työvoimaa.

Sen lisäksi että El Alton asukkaat osallistuivat aktiivisesti niin kutsuttuun vuoden 2003 kaasusotaan, kaupungista on tullut Boliviassa käynnissä olevien sosiaalisten kamppailuiden ja muutosprosessien symboli.⁵

El Altolle ominaisia ovat monitahoiset sosiaalisten suhteiden verkostot, joista tyyppiesimerkkejä ovat erilaiset naapuriyhteisöt. Lisäksi El Altossa toimii lukuisia liittoja, osuuskuntia, ammattiyhdistyksiä ja muita järjestöjä. Tunnetuimpien joukossa ovat naapuriyhteisöjen liitto *Federación de Juntas Vecinales* (FEJUVE) ja työläisten *Central Obrera Regional* (COR).

Vuoden 2001 väestönlaskennan mukaan yli 15-vuotiaista kaupunkilaisista 74,25 % identifioi itsensä kulttuuri-identiteetiltään aimaroiksi (esp. *aymara*). 6,34 % puolestaan identifioi itsensä ketsuoiksi (*quechua*). 18,71 % ei identifioinut itseään mihinkään alkuperäiskansaansa kuuluvaksi.

Aivan kuten muillakin alueilla Boliviassa, kulttuurien yhteiselo El Altossa on johtanut siihen, että 85 % kaupungin yli 6-vuotiaista asukkaista puhuu päivittäin ensisijaisesti espanjaa. 39,56 % puhuu sekä aimaraa että espanjaa ja 3,67 % puhuu vain aimaraa. Tämä tarkoittaa sitä, että lähes 40 % kaupungin asukkaista on kaksikielisiä eli puhuu sekä espanjaa että aimaraa (INE 2005).

Kuten Quirogan (2009) mukaan El Alton asukkaiden väliset suhteet – erityisesti syntyperäisten kaupunkilaisten tai keskiluokan ja maaseudulta kotoisin olevien siirtolaisten välillä – ovat hierarkkiset ja aiheuttavat syrjintää.⁶

---

⁴Instituto Nacional de Estadística, 2005.

⁵ Vuoden 2003 kaasusodassa eläntolaiset ottivat voimakkaasti kantaa maan hiilivetyvarojen (maakaasu ja öljy) puolesta. Tunnuslause oli ”Kaasua ei myydä Chileen eikä Peruun!” ja ”Kyllä teollistumiselle!” El Alto kapinoi silloisen presidentti Gonzalo Sánchez de Lazadan hallitusta vastaan. Hallituksen näkemykset maan intresseistä olivat päinvastaiset.

⁶ Cf. *Figuras, Rostros y Máscaras. Las Identidades en Bolivia. Fundación UNIR Bolivia.*

Voidaan myös todeta, että on olemassa erityinen eläntolainen identiteetti, johon yhdistyy muun muassa aimaroiden, muiden alkuperäiskansojen, mestitsien, työväestön ja kauppiasväestön piirteitä.

Toisaalta köyhyys, työttömyys, epätasa-arvo ja viime aikoina myös kaupunkilaisten turvattomuuden tunne ovat olleet huomattavia ongelmia, jotka vaikuttavat merkittäväällä tavalla suureen osaan kaupungin väestöstä.

Lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, ja he kärsivät näiden ongelmien seurauksista. Heitä uhkaa erityisesti vanhempien hylkäämäksi jääminen esimerkiksi työhön liittyvien syiden takia tai vanhempien lähtiessä siirtolaiseksi. Tällöin lasten on aikuistuttava hyvin nopeasti ja omaksuttava vanhemman rooli nuorempien sisarustensa kanssa.

Toinen edellä mainittujen ongelmien seuraus on väkivalta, jota esiintyy eri muodoissa kaduilla ja julkisissa tiloissa, samoin kuin kouluissa ja jopa perheissä. Näin ollen monissa tapauksissa lapset ja nuoret ovat suoran fyysisen ja/tai verbaalisen väkivallan uhreja. Toisaalta he voivat myös kohdata kulttuurista väkivaltaa, jota ilmaistaan esimerkiksi kielen välityksellä.

Näiden ongelmien lisäksi aikuiskeskäinen toimintakulttuuri tuottaa ennakkoluuloja ja stereotyyppioita, joiden mukaan nuoret ovat "impulsiivisia", "eivät sitoudu siihen mitä ovat tekemässä" ja nuorten "pitäisi pysyä erossa vakavista teemoista". Tämä näkökulma rajoittaa lasten ja nuorten potentiaalia ja toimintakykyä, vaikka heidän tulisi olla keskeisessä roolissa oman yhteisönsä rakentamisessa.

Tässä kontekstissa on erittäin tärkeää voimaannuttaa lapsia ja nuoria, joita ei aina oteta huomioon julkisessa päätöksenteossa, jotta heistä tulisi itsenäisiä toimijoita ja omien oikeuksiensa puolustajia. Yhtenä esimerkkinä siitä, että lasten ja nuorten tarpeita ei huomioida päätöksenteossa, voidaan pitää sellaisten tilojen puuttumista, missä voidaan edistää taidetta ja joissa lapset ja nuoret voivat ilmaista huoliaan tai kiinnostuksen kohteitaan, luoda vuoropuhelua tai sosiaalisia suhteita ja rakentaa yhteisöään.

Kuten raportista myöhemmin ilmenee, Boliviassa tällä hetkellä vallitseva tilanne ja yllä kuvailtu El Alton paikallinen konteksti ovat luoneet ja tulevat luomaan merkittäviä haasteita *Taide ja Sosiaalinen muutos* -hankkeelle. Hankkeessa on ollut keskeistä sosiaalisten muutosten luominen ja taiteellisen ulottuvuuden liittäminen osaksi koulutusjärjestelmää ja yhteisöä. Lisäksi on katsottu välttämättömäksi tarjota nuorille mahdollisuus muuttaa omaa elämänsä taiteen keinoin.

3. LÄHESTYMISTAPA JA ARVIOINNIN LÄHTÖKOHDAT

Arviointi perustuu seuraaviin käsitteellisiin lähtökohtiin ja metodologioihin:

- "**Do no harm**" -periaatteen soveltaminen, jonka mukaan arviointi tulisi toteuttaa niin, että vaikutukset hankkeeseen ovat positiivisia ja niin ettei se aiheuta suoraa tai epäsuoraa vahinkoa

itse hankkeelle tai siihen osallistuville ryhmille. Näin ollen arviointi suunniteltiin oppimisprosessiksi, joka hyödyttää paitsi bolivialaisia, myös arviointiryhmää.

- Luodaan analyysille ja johtopäätöksille viitekehys, joka perustuu **sisäisen muutoksen teoriaan**, joka arvioi muutoksia osallistujissa itsessään, heidän välisissään suhteissa ja vuorovaikutuksessa, järjestön omassa toiminnassa ja instituutioissa tai lainsäädännössä ja normeissa. Arviointiprosessi oli osallistava ja siihen ottivat osaa kaikki hankkeen kannalta keskeiset toimijat (hanketiimi, hyödynsaajat ja ryhmät, **lapset ja nuoret, vanhemmat, ohjaajat ja viranomaiset paikallisista kouluista** sekä muut toimijat, joilla on suora tai epäsuora yhteys itse hankkeeseen). Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna hankkeen hyödynsaajat nähtiin keskeisinä toimijoina, jotka tuntevat ja osaavat valottaa ja tehdä näkyväksi omia näkemyksiään ja odotuksiaan. Koko prosessia analysoitiin **sukupuolen ja kulttuurienvälisyyden** näkökulmasta, sillä niiden tulisi läpäistä kaikki toiminta.

- Arviointiprosessia on ohjannut **dialoginen malli** ja se on pyrkinyt luomaan tasavertaisen tilan, jossa hankkeen toimijat ja mukana olleet ryhmät ovat voineet vaihtaa ja vertailla kokemuksiaan ja identifioida opittuja asioita, hyviä käytäntöjä, haasteita ja mahdollisuuksia.

Koska kyseessä on arviointiprosessi, jossa arvioidaan työtä ihmisten kanssa ja heidän hyväkseen, on tärkeää valaista niitä periaatteita, jotka ohjasivat arviointia:

- Tasavertaisen suhteen luominen koko arviointiprosessissa, jotta voidaan varmistaa kaikkien osallistujien täysi ja aktiivinen osallisuus sen sijaan, että osallistujia pidettäisiin vain tiedonantajina tai työpajojen osanottajina.
- Ympäristössä vallitsevien kulttuuristen piirteiden tunnistaminen silloin kun se auttaa arviointiprosessissa.
- Sukupuolten välisen tasa-arvon tunnustaminen, mikä tarkoittaa sitä, että kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet ottaen huomioon sukupuolten erityisominaisuudet ja mahdollisuudet.
- Kaikki toimet arvioinnissa on suunniteltu pohdinnallisiksi ja inhimillisiä ja organisatorisia muutoksia salliviksi. Arviointi tulee nähdä mahdollisuutena jatkaa oppimista ja kasvua.
- Arvioinnissa on suunnattu katse tulevaisuuteen rakentavassa ja positiivisessa hengessä huomioiden kaikki se hyvä, mitä on tähän mennessä saatu aikaan ja samalla tarjoten parannusehdotuksia.

4. METODOLOGIA / ARVIOINNIN TOTEUTTAMINEN

Arvioinnissa ja analyysissä keskityttiin selvittämään hankkeen tuottamia muutoksia eri tasoilla seuraavan viitekehysten mukaan:

<p>Henkilökohtaiset muutokset</p> <p>Hankkeen myötä tapahtuneet muutokset hyödynsaajissa ja hankkeen toteuttajissa</p>	<p>Sosiaaliset muutokset</p> <p>Muutokset ihmissuhteissa, instituutioissa ja hyödynsaajien kesken</p>
<p>Organisaation muutokset</p> <p>Hankkeen sisäiset muutokset</p>	<p>Rakenteelliset muutokset</p> <p>Muutokset instituutiotasolla, lainsäädännössä ja poliittisessa päätöksenteossa</p>

Arviointi suoritettiin seuraavin edellytyksin:

- Arvioinnissa oli kyse yhteisen oppimisen prosessista, jossa vuorovaikutus ja tiedonkeruu (esimerkiksi haastattelut, ryhmäkeskustelut ja työpajat) perustuivat pohtimiseen ja palautteen antamiseen.
- Arvioinnissa kiinnitettiin huomiota myös tulevaan ja suhtauduttiin tuleviin hankkeisiin rakentavasti ja positiivisesti. Siinä myös pyrittiin löytämään tähän mennessä luotuja hyviä käytäntöjä, jotka voisivat auttaa tavoitteiden saavuttamisessa myös tulevaisuudessa.

Arviointiprosessissa käytetyt menetelmät vaiheittain:

- Dokumenttien läpikäyminen. Kaiken hankkeen toteuttamiseen liittyvän kirjallisen materiaalin tarkastelu ja analysointi.
- Kenttätyö. Sisälsi haastatteluita COMPAN toiminnanjohtajan ja hanketiimin jäsenten kanssa kuten myös vuoropuhelua sekä avainhenkilöiden ja hyödynsaajien haastatteluita ja ryhmäkeskusteluita.
- Aiemmissä vaiheissa kerätyn tiedon käsitteleminen ja järjestäminen.
- Arviointiraportin kirjoittaminen ja validisointi. Dokumentin toimittaminen hankkeen tiimille tarkastusta ja palautetta varten ja mahdollisten korjausten tekeminen.

5. HANKE "TAIDE JA SOSIAALINEN MUUTOS"

5.1. TAUSTA

COMPAn syntyä 25 vuotta sitten itsenäisenä teatteriryhmänä. Kaduilla muodostunut teatteriryhmä edustaa vahvasti El Alton kaupungin populaaritaidetta.

Toiminnallaan COMPA voimaannuttaa ja vahvistaa osallistujia vaihtoehtoisen koulutuksen, taidekasvatuksen ja yhteiskunnallisen muutoksen kautta sekä tukee yhteisöllisiä arvoja ja taidekasvatusta.

TAVOITE

COMPA tavoittelee yksilöllistä ja yhteisöllistä muutosta kohti tasa-arvoa, osallistumista, demokratiaa ja solidaarisuutta taiteen ja kulttuurin keinoin.

VISIO

COMPA on yksi parhaiten bolivialaista populaarikulttuuria ja -taidetta edustavista ryhmistä. Se tuottaa jatkuvasti innovatiivisia aloitteita ja synnyttää uusia taiteilijoita ja ryhmiä, jotka heijastavat taiteessaan ja elämässään itseään inspiroivia arvoja.

Ensimmäinen vaihe: "Taide ja sosiaalinen muutos. Maaseudun ja kaupungin välisiä dialogeja El Alton siirtolaiskortteleissa"

Ensimmäisen vaiheen tavoitteet (2010 – 2012):

Tavoitteena on tukea El Alton slummeissa asuvien siirtolaislasten ja -nuorten identiteetin rakentumista ja vahvistaa heidän itsetuntoaan. Lisäksi viestitään siirtolaisuuden tematiikasta laajalle yleisölle käyttäen tapoja, jotka ammentavat paikallisista perinteistä innovatiivisella tavalla.

Ensimmäisen vaiheen tavoitellut tulokset:

- El Alton laitakaupunginosien siirtolaislasten ja -nuorten itsetunto, identiteetti sekä elämänhallinta- ja johtamistaidot vahvistuvat. Nuoret arvostavat omia juuriaan ja haluavat elvyttää oman sosiokulttuurisen taustansa taitoja, tietoja ja yhteisöllisiä arvoja.
- Siirtolaislapset ja -nuoret tuottavat taidetta, jonka kautta he käsittelevät omaa elämäänsä koskettavia yhteiskunnallisesti herkkiä teemoja. Nuoret ovat yhteiskunnallisesti aktiivisia ja käyttävät taidetta paitsi itseilmaisun, myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen kanavana. Nuorten tuottamat taideproduktiot saavat laajaa näkyvyyttä El Alton kaupungissa.
- COMPAn hallinto- ja organisaatiokapasiteetti kehittyvät, erityisesti "Villa Libertad" -kulttuurikeskuksen toiminta vahvistuu ja hankkeessa perustettu nuorten verkosto tukee toiminnan toteuttamista ja jatkuvuutta.

Toinen vaihe: "Taide ja sosiaalinen muutos. Maaseudun ja kaupungin välisiä dialogeja El Alton siirtolaiskortteleissa"

Toisen vaiheen tavoitteet (2013 – 2014)

Tavoitteena on tarjota työkaluja ja menetelmiä yhteisölliseen vaikuttamiseen ja vahvistaa El Alton laitakaupunginosissa asuvien lasten ja nuorten identiteettiä ja itsetuntoa sekä taiteilijayhteisöjä ja kouluja.

Tavoitellut tulokset

- El Alton laitakaupunginosien siirtolaislasten ja -nuorten itsetunto, identiteetti sekä elämänhallinta- ja johtamistaidot vahvistuvat. Nuoret arvostavat omia juuriaan ja haluavat elvyttää oman sosiokulttuurisen taustansa taitoja, tietoja ja yhteisöllisiä arvoja.
- Siirtolaislapset ja -nuoret tuottavat taidetta, jonka kautta he käsittelevät omaa elämäänsä koskettavia yhteiskunnallisesti herkkiä teemoja. Nuoret ovat yhteiskunnallisesti aktiivisia ja käyttävät taidetta paitsi itseilmaisun myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen kanavana. (Nuorten tuottamat taideproduktiot saavat laajaa näkyvyyttä El Alton kaupungissa.)
- Opettajat ja vanhempainyhdistykset ottavat käyttöön yhteisöllisiä menetelmiä ja käytäntöjä, jotka vahvistavat lasten ja nuorten oppimista koulussa.
- COMPAn hallintokapasiteetti, osallisuus ja kokemusten hyödyntäminen vahvistuvat ja parantavat sen toiminnan kestävyttä.
- Paikalliset viranomaiset tunnustavat COMPAn menetelmien ja työn tuottaman hyödyn.

Toiminta-alue

Hankkeen toiminta-alue sisältää kolme El Alton kaupunginosaa (piirit 1, 4 ja 6), joissa toiminta sijoittuu erityisesti seuraaviin kulttuuritaloihin mainituilla alueilla:

- Casa Cultural Comunitaria, Mercedario-Libertadin alueella, piiri 4.
- Casa Cultural de los Abrazos, Exaltaciónin alueella, piiri 1.
- Juan José Tórrez –koulu, Alto Liman alueella, piiri 6.

5.2. HAVAINNOT

5.2.1. RELEVANSSI

Boliviassa on käynnissä perusteellinen poliittinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen muutosprosessi, joka heijastuu myös uudesta vuonna 2010 voimaan astuneesta perustuslaista.

Parhaillaan maan hallitus on toteuttamassa niin sanottua koulutuksen vallankumousta, jonka tarkoituksena on uudistaa Bolivian koulutusjärjestelmää patriarkaalisia ja kolonialistisia perinteitä modernimmaksi ja tasa-arvoisemmaksi.

Uuden koulutuslain myötä COMPAn toteuttama työ on muuttunut vielä merkittävämmäksi, sillä maassa on suuri tarve oppia lisää siitä, miten koulutuksen avulla pystytään muuttamaan yhteisöjen ja erityisesti nuorten elämää, kun vahvistetaan nuorten arvoja, arvomaailmaa ja osallisuutta.

Koulutuksen parantaminen edellyttää innovatiivisten ja oppimista parantavien menetelmien kehittämistä opetuksessa. Erityisesti taide ja teatteri ovat mahdollisia opetuskeinoja, jotka voivat vahvasti uudistaa ja elävöittää opetusta ja parantaa opettajien ja oppilaiden suhdetta.

Teatterin keinoin voidaankin muuttaa oppimiskäytäntöjä perinteisestä, teoreettisvetoisesta opetuksesta kokemusperäiseen, luovaan ja tunteet huomioon ottavaan suuntaan, joka ottaa huomioon koko fyysisen oppimispotentiaalinen, esimerkiksi tekemällä oppimisen sekä aistien, tunteiden ja äänien kautta oppimisen keinoin. Vaihtoehtoisten opetusmenetelmien arvostus on Boliviassa nousussa. Tavoitteena on murtaa perinteinen opetusmalli, jossa opettajan ja oppilaan suhde on hyvin hierarkkinen.

El Altossa köyhyys, työttömyys, epätasa-arvo ja lisääntyvä väkivalta heikentävät elinolosuhteita. Lapset ja nuoret ovat heikoimmassa asemassa, sillä edellä mainittujen ongelmien lisäksi nuoret joutuvat usein vanhempien poissaolon takia kantamaan aikuisen vastuun. Tästä johtuen monet lapset ja nuoret etsivät töitä ja jättävät koulunkäynnin vähemmälle tai lopettavat sen kokonaan.

Lisäksi lapsilta ja nuorilta puuttuvat turvalliset paikat, joissa he voivat ilmaista itseään ja tutustua muihin. Joissain tapauksissa nuoret ja lapset jopa ajautuvat päihteidenkäyttäjiksi tai jengeihin.

”Työskentelemme lasten kanssa, joiden perheet ovat hylänneet heidät, ja he tarvitsevat rakkautta, ymmärrystä ja kuuntelijaa. On hyvin vähän tällaisia paikkoja, niitä ei ole tarpeeksi El Altossa.” (Opettaja, Casa Cultural de los Abrazos, Distrito 1.)

”Nuoret tarvitsevat tätä paikkaa, täällä he tuntevat olonsa hyväksi. Olisi kamalaa, jos joutuisimme sulkemaan kulttuuritalon, se ei olisi reilua nuorille. Myös ihmissuhteet ovat tärkeitä ja täällä tavataan ja löydetään ystäviä, jopa sielunveljiä. (Opettaja, Casa Cultural de los Abrazos, Distrito 1.)

Nykyisin myös internetin ja television välittämä maailmakuva on erilainen: se johtaa oman perinteisten, yhteisöllisyyttä ja vastavuoroisuutta korostavien tapojen asteittaiseen hylkäämiseen.

Tässä kontekstissa COMPAn hanke vastaa kokonaisvaltaisesti tarpeeseen tarjota lapsille ja nuorille kohtaamispaikkoja sekä kasvattaa heidän arvostustaan ja ylpeyttään omasta identiteetistä. Koska El Alton kaupungissa ja maakunnassa ei ole korostettu taiteen roolia tai pyritty kansalaisten kulttuuri-identiteetin vahvistamiseen, kulttuuritalojen merkitys alueen lapsille ja nuorille on erityisen suuri.

Lisäksi hanke parantaa ihmisoikeuksien toteutumista alueella ja perustuu seuraaviin Suomen kehityspolitiikan periaatteisiin:

- **Haavoittuvien ryhmien, erityisesti vammaisten lasten, alkuperäisväestön ja etnisten vähemmistöjen osallistaminen ja oikeuksien toteuttaminen.** Positiivisten muutosten saaminen aikaan lasten ja nuorten elämässä, niin henkilökohtaisella tasolla (esimerkiksi lasten parantunut itsetunto ja turvallisuus) kuin ihmissuhteiden tasolla (esimerkiksi vanhempien ja ystävien kanssa), ovat yhdenmukaisia Suomen kehityspolitiikan kanssa. Tällaiset muutokset parantavat hyödynsaajien elämää ja mahdollisuuksia sekä yhteisöjä, joissa nuoret vaikuttavat.
- **Sukupuolten välisen tasa-arvon ja naisten oikeuksien parantaminen.** Hankkeen toiminnot vahvistavat arvoja, joilla edistetään sukupuolten välistä tasa-arvoa käytännössä. Hankkeessa korostetaan esimerkiksi ihmisten välistä kunnioitusta, yhteisöllisyyttä ja vastavuoroisuutta. Patriarkaalisten ja kolonialististen roolien heikentyminen koulutuksessa on yksi tapa vähentää naisten taloudellista riippuvuutta ja ehkäistä epäoikeudenmukaista kohtelua. Hanke rikkoo sukupuoliin liittyviä ennakkoluuloja, jotka heikentävät naisten asemaa ja rajoittavat heidän oikeuttaan koulutukseen – äitiyttä käytetään usein tekosyynä – minkä lisäksi nuoria naisia otetaan mukaan erilaisiin tehtäviin, esimerkiksi kulttuuritalojen koordinaattoreiksi. Toimet vahvistavat naisten asemaa ja ovat linjassa suomalaisen kehityspolitiikan kanssa.

- **Ympäristön kestävyys.** Hanke ei varsinaisesti keskity ympäristöteemoihin, mutta siihen osallistuvien hyödynsaajien odotetaan vaikuttavan yhteisöjensä puolesta myös ympäristökysymyksissä. Myös kulttuuritaloissa edistetään hyviä ympäristökäytäntöjä, kuten roskien lajittelua ja kierrättämistä. Lapsia ja nuoria tuetaan myös siinä, että he osaisivat arvioida alueensa ongelmia ja vaikuttaa niihin teatterin keinoin.

5.2.2. OMISTAJUUS

Lapset ja nuoret ovat epäilemättä omaksuneet leikinomaiset menetelmät (dynamiikan ja pelit) ja luovuuden, jolla pyritään muuttamaan valtarakenteita taiteen avulla ja edistämään yhteisöllisyyttä, yhteisöllisiä arvoja, pohdiskelua ja tietotaidon ylläpitämistä.

Lapsille ja nuorille kontrasti muodollisen jäykän ja hierarkkisen menetelmän ja postkolonialisten kehotulkinnan välillä on ilmeinen. Nuoria motivoi suuresti kehotulkinnan tarjoama mahdollisuus, jossa he ovat aktiivisia toimijoita eivätkä toiminnan kohteita. Lisäksi mahdollisuus toteuttaa menetelmää käytännössä nuorten omissa ympäristöissä tukee heidän luonnollista kasvuaan johtajuuteen. Se edistää heidän itsetuntoaan ja auttaa pääsemään eroon pelosta.

”[Kun kokeilin menetelmää] se oli todella vaikuttavaa, sillä ikätoverini kiinnittävät huomiota siihen, mitä sanoin! Halusin näyttää, että olin oppinut COMPA:ssa leikkimään, päästämään riemun valloilleen, halusin näyttää kaiken.” (Camila, Nuorisoverkosto)

”[Soveltaessani menetelmää] minun oli saatava [toverini] ymmärtämään, mitä minä halusin, halusin välittää kaiken, minkä opin täällä...” (Yesenia, Nuorisoverkosto)

”En ole vielä itse päässyt ohjaamaan muita menetelmän avulla, mutta olen innokas, haluan kokeilla sitä luokassani. Haluan tietää, miltä tuntuu opettaa omalle luokalle. Tunnen itseni vapaaksi COMPA:ssa. Toimintaan osallistuminen on parantanut itsetuntoani.” (Israel, Nuorisoverkosto)

Nuoret kokevat teatterin hyväksi itseilmaisun välineeksi ja voimaantumisen ja muutoksen työkaluksi. Sillä tehtyjen harjoitusten avulla he ovat päässeet eroon julkisesti puhumisen pelosta ja saaneet lisää varmuutta.

Vaikka lapset ja nuoret ovat ottaneet menetelmän hyvin vastaan ja käyttävät sitä omissa työpajoissaan, opettajat eivät ole olleet yhtä vastaanottavaisia. Monessa tapauksessa he ovat jopa vastustaneet menetelmää kouluissa, joissa hanketta on toteutettu. Vastustus juontaa juurensa syvälle juurtuneesta ajattelumallista, jonka mukaan muodollinen opetus on ainoa tehokas opettamisen keino.

Joidenkin opettajien mielestä uusista menetelmistä ei ole mitään hyötyä, sillä he kokevat menettävänsä auktoriteetin kun eivät pysty kontrolloimaan luokkia.

Osa hankkeeseen osallistuneista opettajista on kuitenkin nähnyt ”taiteellisen” menetelmän tarjoamat mahdollisuudet vahvistaa ja rohkaista oppilaita. Hankkeen strategian muutos eli voimavarojen keskittäminen niihin toimijoihin, jotka ovat ottaneet haasteen avoimesti vastaan on

mahdollistanut strategisten kumppanien tunnistamisen. Sellainen on ollut esimerkiksi Centro Integral Santa Maria de Alpacoma (CISMA)⁷, jossa on saatu menestyksekkäitä kokemuksia postkolonialistisen kehotulkinnan menetelmästä.

”Kouluttajat ovat kokeneet aktiviteetit (kehotulkinnan) miellyttäviksi. Joskus muodolliset menetelmät tuntuvat kahlitsevilta, mutta esimerkiksi rentoutumistyöpajojen avulla tulee hyvä olo. Kun opettajasta tuntuu hyvältä, se välittyy myös lapsille. Myös lapsilla on paljon paineita, ja koska menetelmä on uusi, myös heillä on ollut hetkittäistä stressiä.” (Kouluttaja, CISMA)

Vaikka jotkin tahot ovat omaksuneet menetelmän ja soveltaneet sitä omissa piireissään, ei pidä unohtaa, miten monimuotoisessa työskentely-ympäristössä CISMA⁸ toimii. Järjestön työ on vaikuttanut alueen opettajiin ja oppilaisiin laajemmin.

”Asenteet ovat muuttuneet, lapset ja nuoret ovat muuttaneet käyttäytymistään. Taiteellisuus ja itseilmaisuus on nostettu esille, sen huomaa tavassa, jolla lapsista puhutaan. Esimerkiksi aggressiiviset lapset kanavoivat väkivaltaisuutta taiteen ja teatterin kautta. Heistä on tullut vastuullisia ja he ovat oppineet arvoja.” (Kouluttaja, CISMA)

5.2.3. VAIKUTTAVUUS

Hankkeen yleisenä tavoitteena on ollut vastata ympäristön tarpeisiin. Vaihtoehtoisten työkalujen ja menetelmien tarjoaminen yhteisölliseen vaikuttamiseen on vahvistanut lasten ja nuorten itsetuntoa ja identiteettiä, mikä on edesauttanut sitä, että heistä on tullut johtohahmoja omissa elinpiireissään.

COMPAn kulttuurikeskusten olemassaolo (1. ja 4. piirissä), on edistänyt yhteisöllisyyden tunnetta alueilla. 6. piirissä ei ole erillistä kulttuuritaloa, mutta se ei ole kuitenkaan estänyt yhteisöä toteuttamasta hankkeen aktiviteetteja tai saamasta osaansa hankkeen hyödyistä, esimerkiksi yhteishyvästä (*Bien Común*).

”Poikamme on käynyt talossa jo neljä vuotta. Se on hyvä paikka, he oppivat ilmaisemaan itseään vapaasti ja muodostamaan omia mielipiteitä. Kouluttajat kannustavat lapsia vaalimaan perinteitä. Kyseessä on (*aphtapi*⁹) yhteinen asia, jossa oppii myös jakamaan toisten kanssa.” (Cristina Murillo, 4. piirin perheen äiti)

Kulttuurikeskuksissa lapset ja nuoret pohtivat itselleen tärkeitä asioita ja tutustuvat ja toteuttavat perinteisiä arvoja kuten yhteistyötä ja vastavuoroisuutta.

---

⁷ Tämä yhteistyö sai alkunsa, kun yksi CISMA:n kouluttajista kiinnostui COMPA:n kehittämästä menetelmästä.

⁸ Alpacoman alueella monet lapset ja nuoret, jotka osallistuvat keskuksen toimintaan, kärsivät päivittäin tiilitehtailla työskentelevien vanhempiensa laiminlyönnistä. Lisäksi näillä lapsilla ja nuorilla on ongelmia oppimisessa, ja he tarvitsevat siksi pedagogista tukea. Joissakin tapauksissa nuoret kärsivät väkivallasta itse, ja ovat lisäksi väkivaltaisia ikätovereitaan kohtaan.

⁹ *Aphtapi* on tärkeä osa aimaroiden kansanperinnettä: *aphtapissa* kaikki osallistujat tuovat syötävää yhteiseen pöytään ja kaikki ruoka jaetaan osallistujien kesken.

”Minulle COMPA on kuin perhe. Se auttoi minua, kun minulle sattui onnettomuus, kunpa COMPAA ei suljettaisi...” (Daysi Egüez, 4. piirin perheen äiti)

COMPAn kehittämä vaihtoehtoinen ja luova menetelmä on siis otettu hyvin vastaan lasten ja nuorten parissa, mutta toisinaan opettajat ja vanhempainyhdistykset eivät ole hyväksyneet uutta tilannetta. Teoreettisuutta yliarvostetaan toiminnallisuuden kustannuksella.

”Koulutus ei ole hierarkkista, vaan enemmän tasavertaista. COMPA tarjoaa uusia oppimis- ja opetusmenetelmiä, jotka eivät ole oppilaita tylsistyttäviä tai teoriapitoisia. Sen sijaan he oppivat muun muassa syrjintään ja solidaarisuuteen liittyvistä asioista itse tekemällä, erilaisten tehtävien avulla. Oppilailta on saatu myönteistä palautetta ja he ovat kehittyneet työpajoissa paljon.” (Maribel Aguilar, Bolivariana -koulun opettaja)

Vanhemmilla on syvään juurtunut käsitys siitä, että koulutus on hierarkkista ja joustamatonta, minkä vuoksi he kyseenalaistavat vaihtoehtoiset menetelmät ja suhtautuvat niihin epäillen.

”[...]Vanhemmat eivät ymmärrä, että on olemassa muitakin tapoja oppia. Heille leikkiminen on enimmäkseen ajan tuhlaamista. Minun lapsiani leikkisät toimintatavat auttoivat itseilmaisussa sekä heidän ihmissuhteissaan.” (Kouluttaja, kulttuuritalo Juvenil, 6. piiri)

Opettajista osa kokee, että perinteisen, opettajajohtoisen opetustavan korvaaminen tasavertaisemmalla tavalla uhkaa heidän auktoriteettiasemaansa. Monesti opettajilla ei ole valmiuksia kohdata uusia haasteita, joita nousee Bolivian koulutusuudistuksen myötä ja jotka usein nousevat luokissa esiin.

Joka tapauksessa kyseessä on meneillään oleva muutos, joka tuo mukanaan monia haasteita kaikille koulutuksen parissa toimiville. COMPAlla on paljon annettavaa tässä prosessissa, sillä se on saanut tunnustusta myös aiemmasta työstään taiteen ja opetuksen parissa.

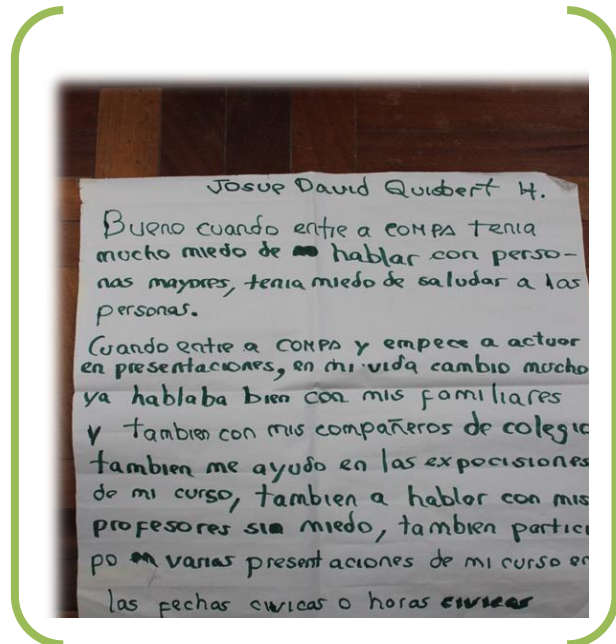
Hankkeen tavoitteita on lisäksi edistänyt hanketiimin sitoutuminen menetelmään, kohderyhmään ja heidän tarpeisiinsa. COMPAsta on tullut kulttuuritalojen kautta lasten ja nuorten kohtaamispaikka, missä he ovat voineet luoda ja parantaa suhteitaan.

Hankkeessa käytetyt strategiat ovat osoittautuneet tehokkaiksi kohderyhmien, etenkin lasten ja nuorten tavoittamisen keinoiksi. Työpajoja pidetään paikkoina, joissa opitaan toisilta. Lisäksi hankkeessa on hyödynnetty taidetta henkilökohtaisen kehityksen välineenä, omien tunteiden ja ajatuksien ilmaisukeinona ja ennen kaikkea tapana ilmaista itseä kehon välityksellä. Tämä käy ilmi myös hankkeen palautteesta, jota tässä raportissa esitellään.

Hankkeen haasteena on saavuttaa opettajat ja vanhemmat, jotka vastustavat koulutuksessa tapahtuvia muutoksia. Ensinnäkin uskomus, jonka mukaan leikkisyys ei voi olla tehokasta oppimista, horjuttaa uskoa epämuodollisten menetelmien käyttöön. Toiseksi uusi koulutuslaki monimutkaistaa tilannetta, sillä laki vaikuttaa opettajien etuihin sekä pinttyneisiin ajattelumalleihin, joiden mukaan koulutuksen tulee olla systemaattinen ja suunnitelmallinen prosessi.

Maininnan arvoista on, ä hanke on luonut kansainvälistä ja kansallista eri tahojen välistä yhteistyötä, mikä auttaa hanketta ja COMPAA tulevaisuuden suunnittelussa.

Kansallisella tasolla merkittävää on yhteistyö koulutuksesta vastaavan ministeriön kanssa (*Vice Ministerio de Educación Alternativa y Especial*). Ministeriö kehittää eri tahojen välistä yhteistyötä ja toteutti esimerkiksi yhteisöllisen oppimisen tapahtuman (*Encuentro de Experiencias de Educación Comunitaria*).

5.2.4. TEHOKKUUS

COMPAlla on 25 vuoden kokemus koulutuksen ja taiteen yhdistämisestä. *Taide ja sosiaalinen muutos* -hankkeen tulokset ovat osa institutionaalista muutosta, sillä COMPA on suunnitellut työnsä hankkeen tavoitteiden mukaiseksi. COMPA on toteuttanut tanskalaisen International Børnesolidaritet -järjestön rahoittaman hankkeen ja Taksvärkki ry:n rahoittaman hankkeen. Niiden avulla on vakiinnutettu toimintamalleja, jotka mahdollistavat tehokkaan nuoriso- ja lapsityön toteuttamisen.

Teatterikoulutuksen ansiosta tiimi hallitsee hyvin kehotulkinnan menetelmän, joka on kehitetty "vapaan kehon" pedagogiikan piirissä. Tiimillä on paljon käytännön kokemusta menetelmästä. Se mahdollistaa luottamuksellisen ja läheisen suhteen rakentamisen kohderyhmän kanssa.

Aikuisten nuoria koskevat ennakkoluulot ovat olleet yksi hankkeen suurimmista haasteista. Tämä on heijastunut kulttuuritalojen koordinaattoreihin: heitä ei pidetä pätevinä kaikissa tilanteissa, esimerkiksi silloin kun pitäisi järjestää kokouksia tai pyytää lupia koulujen rehtoreilta.

"Taiteen" käsitteen avulla on onnistuttu aikaansaamaan muutoksia hyödynsaajissa. Taidetta on hyödynnetty muokkaavana, jäsentävänä ja yhdistävänä elementtinä, joka vapauttaa mielen ja kehon, osallistaa ihmisiä ja tuo heidät näkyviksi. Tärkeää on, että työskentelyssä pyritään liittämään taide yhteiskunnallisiin ongelma-kohtiin.

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että kohderyhmän koulutukseen käytetyt varat ovat linjassa saavutettujen ja raportoitujen tulosten kanssa.

5.2.5. KESTÄVYYS

Tällä hetkellä useat eri tekijät vaikuttavat hankkeen kestävyteen.

Ensinnäkin tärkeää on, että hanketta toteuttava tiimi on sitoutunut menetelmän noudattamiseen ja kehittää työtä yhdessä kohderyhmän kanssa ja heidän tarpeidensa mukaan.

Kestävyteen vaikuttaa myös kulttuuritalojen olemassaolo (1., 4. ja 6. piireissä). Suorat hyödynsaajat, lapset, teini-ikäiset ja nuoret, kokevat eriasteisesti symbolista omistajuutta. Samoin kokevat monet vanhemmat ja opettajat, jotka näkevät nämä tilat ”yhteisenä hyvänä” (*Bien Común*). Nämä talot voivat toimia lisäksi sukupolvien välisinä ja naapuruston yhteisinä kohtaamispaikkoina.

Kestävyyden kannalta tärkeitä ovat yhteisöön sitoutuneet, kulttuuritaloilta käsin toimivat *nuorten verkostot*. Hankkeen sivussa on koulutettu sosiaalisesti sitoutuneita taiteilijoita, jotka ottavat vastuuta yhteisöstään ja sen ongelmista.

Kun otetaan huomioon hankkeen vaikutus monien lasten ja nuorten elämään, voidaan kiistatta todeta, että hankkeessa on luotu perusta sille, että nuoret osallistuvat aktiivisesti avainhenkilöinä muutosprosessiin. He osallistuvat siihen kertomalla muille omista kokemuksistaan ja osallistumalla itse COMPAn toimintaan vapaaehtoisina tai kouluttajina.

Nuoria ja opettajia on koulutettu käyttämään menetelmää, jotta he voivat käyttää sitä omissa toimintaympäristöissään. Esimerkiksi verkoston nuorisojäsenet ja *Unión Bolivariana* -koulun opettajat ovat hyödyntäneet COMPAn menetelmiä vahvistaakseen kouluyhteisön arvoja osana maisterin tutkinnon lopputyötään.

Hankkeen vaikutukset jäävät kuitenkin vähäisiksi, mikäli koulujen johtokunnat ja muut päättävät tahot eivät ole kiinnostuneita muuttamaan toimintatapoja.

Kestävyyttä parantaisi strateginen yhteistyö. COMPA on esimerkiksi tehnyt yhteistyötä *Wayna Tambo* -instituutio kanssa ja toimii *Cultura Viva Comunitaria* -verkostossa, mikä on tärkeää poliittisen vaikutusvallan saamiseksi. Huomionarvoista on, että osittain COMPAn myötävaikutuksesta La Pazin kunnassa kehitellään projektia, jossa tuetaan itsenäisten taidekoulujen perustamista.

Hankkeen kestävyteen on vaikuttanut merkittävästi koulutuslain voimaan astuminen: se on lisännyt tilausta COMPAn kehittämälle työlle. Koulutusministeriö on lisäksi antanut tunnustuksen COMPAn metodologialle:

”he ymmärtävät paremmin muutoksen dynamiikkaa” ja ”opimme heiltä”, sanotaan perusteluissa.

5.2.6. VAIKUTUKSET

Yhteisöille hankkeen keskeisin vaikutus on yhteisöllisen hyvän tilojen luominen. Näissä tiloissa lapset, teini-ikäiset ja nuoret voivat taiteen avulla ilmaista tunteitaan ja ajatuksiaan, kehittää johtamiskykyään, harjoitella empatiaa, itsevarmuutta, yhteistyötä ja toisten kuuntelemisen taitoa sekä luoda yhteisöllisiä arvoja.

Yhteisö on omaksunut näitä ajatuksia niissä kaupunginosissa, joissa kulttuuritalot sijaitsevat. Lasten, teinien ja nuorten lisäksi myös vanhemmat ja opettajat kokevat kulttuuritalot yhteishyvää edistäviksi paikoiksi. Poikkeuksena on 6. piiri, jossa ei ole itsenäisiä tiloja kulttuuritalon toiminnalle, vaan hankkeen toiminta on sisällytetty Juan José Tórriz -koulun vuoden 2015 toimintasuunnitelmaan.

Lasten ja nuorten näkökulmasta yhteisö on paikka, jossa kaikki työskentelevät ryhmän vuoksi ja

ryhmää varten. Yhteisössä kaikki sen jäsenet työskentelevät heitä koskettavien ongelmien ratkaisemiseksi ja saavat tukea johtajalta, joka on sitoutunut yhteisen edun tavoitteluun. Aina yhteisöjen tilanteita ei ratkaista yhteisen edun nimissä, mutta yhteisön jäsenet suhtautuvat asiaan silloin kriittisesti.

Nuorten kanssa tehtyjen esitysten aikana eräs esiin nostetuista teemoista oli opiskelijoiden kokemaa kiusaamista ja ahdistelua opettajien taholta, mikä ilmenee ennakkoluuloina, syrjintänä ja jopa väkivaltana. Nuoret kertovat väärinkäytöksistä usein huumorin avulla, mutta he suhtautuvat niihin kriittisesti ja moittivasti.

Toinen esiin nostettu teema on nuorten identiteetin ja yhteisöllisten arvojen häviäminen. Usein televisio tai internet

myötävaikuttavat asiaan.

Täsmällisen ja rajatun, naapurustoissa olevan ongelman identifioiminen, sen analysoiminen kriittisesti ja ratkaisuehdotuksen tekeminen epäilemättä vahvistaa lasten ja nuorten päätöksentekokykyä, saa heidät tuntemaan itsensä avainhenkilöiksi yhteisön rakentamisessa sekä voimaannuttaa heitä.

Lapset ja nuoret ovat vahvistaneet itsetuntoaan ja itsearvostustaan ja esimerkiksi hakeutuneet luottamustehtäviin koulussa. Teatteri on toiminut ilmaisukeinona, joka on mahdollistanut postkolonialistinen kehotulkinnan menetelmän työstämisen laajemmin.

”Viestintä henkilökohtaisessa elämässäni parani paljon, samoin kommunikointi luokassa muuttui merkittävästi. Käytännössä olen luokkani johtaja...” (Evelyn, J. J. Tórréz).

”[Nyt] olen paikallinen Messi¹⁰...” (poika CISMasta).

Teatteri on auttanut osallistujia ilmaisemaan näkemyksiään ympäristönsä sosiaalisista ongelmista. Nuoret ja lapset käyttävät näin taidetta apukeinona tehdäkseen näkyväksi näitä ongelmia, ilmaisemaan näkemyksiään ja havaintojaan sekä suhtautumaan ongelmiin kriittisesti. Olennaista

on voimaannuttaa heitä ja saada heidät tuntemaan itsensä yhteisönsä jäseniksi, jotka sitoutuvat toimimaan koko yhteisön hyvinvoinnin puolesta.

”Rakastan teatteria. Minusta on kiva jakaa toisten kanssa ja työskennellä ryhmässä...” (Osman, Nuorisoverkosto).

Postkolonialistinen kehotulkinta -menetelmän käytöstä luokassa on saatu konkreettisia kokemuksia ja tyydyttäviä tuloksia hankkeen aikana (CISMA:n ja Unión Bolivarianan tapaukset). Huomionarvoista on se, että hyvin vaikealla alueella toimivassa CISMAssa menetelmä on ollut menestyksenkäs ja opetushenkilökunta on ottanut sen omakseen. Tätä ei ole saavutettu muilla alueilla.

Seuraavaksi myös muiden piirien opettajien olisi mahdollista kehittää menetelmää luokahuoneissaan

entistä monimuotoisemmaksi. Menetelmällä voidaan tukea oppilaita voittamaan pelkojaan ja ujouttaan, mutta sitä voidaan käyttää muihinkin tarkoituksiin.

Vanhemmat, opettajat ja opetusviranomaiset arvostavat sitä, että lasten ja nuorten yhteisöllistä johtajuutta vahvistetaan, sillä se edistää yksilön parempaa itsetuntoa, turvallisuudentunnetta ja ilmaisukykyä: ominaisuuksia, jotka ovat oleellisia johtajalle.

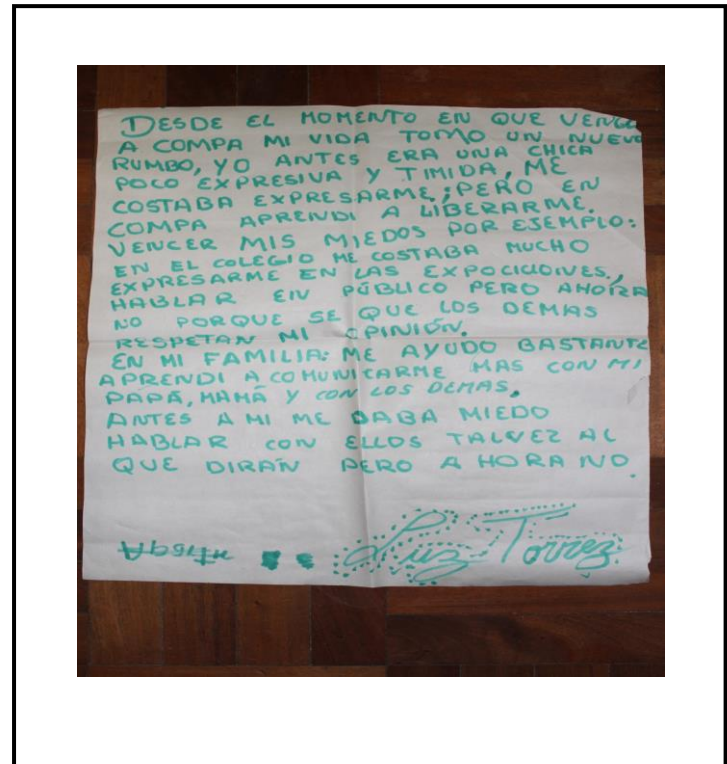
”Avelino Siñani – Elizardo Pérez” -lain soveltamisen myötä voimaan tullut uusi konteksti merkitsee haasteita koulutusalan eri toimijoille. Mukana on sekä muutosta vastustavia toimijoita, jotka puolustavat jäykkää ja hierarkkista koulutusjärjestelmää, että toisaalta toimijoita, jotka ymmärtävät opetuskäytäntöjen muutosten tarpeellisuuden. Muutokset tapahtuisivat soveltamalla

¹⁰ Lionel Messi on yksi maailman parhaimmista jalkapalloilijoista. Hän sai parhaan pelaajan palkinnon Brasilian vuoden 2014 jalkapallon maailmanmestaruuskilpailuissa. Vertaus viittaa pojan jalkapallonkäsittelytaitoihin.

aktiivisia ja luovia menetelmiä, jotka uudistavat kouluympäristöä sekä luovat toisenlaisia suhteita ja dynamiikkaa.

Epäilemättä on tarvetta ottaa käyttöön uusia opetus- ja oppimiskäytäntöjä, jotka auttavat luomaan miellyttävämmän ilmapiirin ja jotka auttavat rakentamaan luottamusta lähentäen oppilaita ja opettajia sekä luoden vastavuoroista dynamiikkaa. Tämän näkemyksen mukaan on olennaista tehdä koulutuksesta laaja-alaisempaa ja murentaa sen hierarkkista luonnetta, jossa ainoastaan opettajalla on tietoa ja siten myös valtaa.

Menetelmälähtöisillä aloitteilla on keskeinen osuus uudessa koulutuskontekstissa, sillä on tarvetta ottaa käyttöön uusia opettamis- ja oppimismalleja COMPAn kaltaisista konkreettisista kokemuksista postkolonialistisen kehotulkinnan avulla jossa käytetään taidetta ilmaisumuotona ja elämän muuttamisen keinona.

5.2.7. TEORÍA DEL CAMBIO – KATSAUS MUUTOSTEORIASTA KÄSIN

Muutokset henkilökohtaisella tasolla:

Hanke on epäilemättä saanut aikaan henkilökohtaisia muutoksia osanottajissa. Parhaiten muutokset ovat nähtävissä hyödynsaajaryhmissä (lapset, teini-ikäiset ja nuoret), mutta ne näkyvät lisäksi myös hanketiimin jäsenissä.

Kohderyhmän haastatellut toteavat, että hanke on vahvistanut heidän itsetuntoaan ja henkilökohtaista kehitystä (esimerkiksi pelko on vähentynyt ja itsevarmuus parantunut). Lisäksi he ovat taiteen avulla pystyneet vapautumaan: se on antanut heille mahdollisuuden käyttää kehoaan ilmaisun välineenä, mitä he aiemmin eivät olleet tehneet.

”Nuorisoverkosto on ryhmä ihmisiä, jotka oppivat jakamaan. Olemme johtajia, jotka voivat opettaa. Tykkään osallistumisesta, verkosto on paikka ilmaisulle ja vapautumiselle. Tunnen kehoni laajenevan.” (Daniela, Nuorisoverkosto).

Muutokset ihmissuhteiden tasolla:

Myös ihmissuhteet ovat muuttuneet. Hanke on auttanut kohderyhmiä parantamaan välejänsä perheisiinsä, koulukavereihinsa ja opettajiinsa.

Lisäksi osanottajien suhde omaan yhteisöönsä ja ympäristöönsä on muuttunut; tämä perustuu yhteisön jäsenten (uudelleen)tutustumiseen sekä arvojen kehittämiseen ja vahvistamiseen. Näitä arvoja ovat esimerkiksi vastavuoroisuus, täydentävyys ja solidaarisuus.

Myös COMPAn hanketiimin tasolla hanke on edistänyt muutoksia jäsenten välisissä suhteissa tukemalla heidän välistään yhteistyötä ja solidaarisuutta.

Muutokset organisatorisissa prosesseissa:

Muutoksia on tapahtunut myös tässä suhteessa, erityisesti tapauksissa, joissa koulut soveltavat postkolonialistisen kehotulkinnan menetelmää ja luovat suhteita oppilaiden vanhempiin uudella tavalla.

Rakenteelliset muutokset:

Hanke ei ole vielä vaikuttanut muutoksiin rakenteellisella tasolla. Kuitenkin huomionarvoista on yhteistyö koulutusministeriön kanssa, mikä voi johtaa rakenteellisiin muutoksiin.

5.3. JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

COMPA	
Johtopäätökset	Suosituks
<p>Yleiset: COMPAn työ on tunnustettu ja sillä on oikeutus. Työn painopisteet ovat taide ja koulutus.</p> <p>Hanke ”Taide ja sosiaalinen muutos” on yhteensopiva <i>Avelino Siñani – Elizardo Pérez</i> -lain ajaman koulutuksen uudistamisprosessin kanssa, mikä edustaa mahdollisuutta.</p> <p>COMPAn jäsenet ovat sitoutuneita menetelmään sekä hyödynsaajiin ja heidän tarpeisiinsa.</p> <p>COMPA edustaa paikkaa, jossa lapset ja nuoret voivat tavata toisiaan ja ilmaista itseään. Siellä luodaan uusia suhteita ja elvytetään vanhoja, tutustutaan yhteisön arvoihin ja vahvistetaan perinteisiä arvoja. Lisäksi jaetaan asioita, edistetään valmiuksia ja voimaannutaan.</p> <p>Hankkeen toimintoja pystytään seuraamaan tietokannasta, jota</p>	<p>Kokemukset hankkeen toimista tulisi systematisoida, mukaan lukien kaikki virallinen ja epävirallinen toiminta, joka vaikuttaa kohderyhmään.</p> <p>COMPAn kokemuksia on tarpeellista jakaa erityisesti tässä ympäristössä eri verkostojen kautta.</p> <p>Menetelmän näkökulman sisällyttäminen opettajankoulutusohjelmaan olisi tehokas vaikuttamisen keino.</p> <p>Hankkeen toteuttajia tulisi tukea myös jatkossa, jotta voidaan vastata muihin hankkeen hyödynsaajien esiin nostamiin ongelmiin muun muassa sosiaalityön, psykoterapeuttisen työn tai hallinnollisin keinoin.</p> <p>Suosittelaa tehtäväksi metodologian siirto COMPAn sisällä.</p>

<p>päivitetään säännöllisesti.</p>	<p>Rauhankasvatus kannattaisi nostaa yhdeksi järjestön läpileikkaavista teemoista. Taide on sopiva työväline asioiden käsittelemiseksi sekä tunnetasolla että tiedollisella tasolla. Lisäksi taiteen avulla voidaan luoda uusia konfliktien käsittelemisen tapoja.</p>
<p>Merkitys / relevanssi:</p> <p>El Alto on ympäristönä haasteellinen lapsille ja nuorille ja se asettaa heidät haavoittuvaan asemaan. Tämä on johtanut lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöihin. He tarvitsevat paikkoja, joissa kehittyä ja ilmaista itseään. Ympäristö vaatii heiltä myös tiettyjä taitoja, jotta he pärjäävät paremmin (esimerkiksi itsevarmuutta ja itsetuntoa).</p> <p>Tämän vuoksi nuorten henkilökohtainen kehittyminen, itsetunnon vahvistaminen ja johtajuus ovat relevantteja asioita sekä nuorille että koko yhteisölle.</p> <p>Tässä ympäristössä COMPAn tekemä työ kulttuurin ja sen arvostuksen elvyttämiseksi on tarpeellista. COMPA pyrkii edistämään arvojen toteuttamista.</p>	<p>Aiheet, joiden parissa COMPAn hankkeessa työskennellään, ovat kyseisessä ympäristössä erittäin relevantteja. Tämän vuoksi on tarpeellista jakaa COMPAn kokemuksia vaihtoehtoisesta koulutuksesta, jotta myös muut asian parissa työskentelevät voivat hyötyä niistä.</p>
<p>Vaikuttavuus:</p> <p>COMPAssa on kehitetty vaihtoehtoinen menetelmä, ”kehon vapautus” (<i>liberación del cuerpo</i>), joka on sovellettavissa eri kontekstien tarpeisiin sen joustavuuden vuoksi.</p> <p>”Ei päätä eikä häntää” (<i>Ni Pies ni Cabeza</i>)-menetelmäopasta sovelletaan järjestön muissa projekteissa.</p>	<p>COMPAn tulisi systemaattisesti jakaa niiden lasten ja nuorten elämäntarinoita, joilla on kokemusta COMPAn toimien vaikutuksista, ja näin saada lisää näkyvyyttä. Kokemuksia voi hyödyntää kouluyhteisölle – rehtoreille, opettajille, vanhemmille ja oppilaille – tiedotettaessa.</p>
<p>Tehokkuus:</p> <p>Hankkeen ja sen varojen hallinta on asianmukaisesti hoidettu.</p>	<p>Ei suosituksia tästä aiheesta.</p>
<p>Vaikutukset:</p> <p>Hankkeessa on luotu lapsille ja nuorille</p>	<p>Kokemukset hankkeen toimista tulisi systematisoida mukaan lukien kaikki</p>

<p>”yhteisöllisen hyvinvoinnin” tiloja, joissa lapset ja nuoret voivat taiteen kautta ilmaista tunteitaan ja ajatuksiaan, kehittää taitojaan sekä virkistää ja luoda yhteisöllisiä arvoja. 4. piirin yhteisössä pyritään takaamaan kulttuuritalon toiminnan jatkuvuus kehittämällä käsitöiden myyntiä.</p> <p>Tärkeimmät muutokset kohderyhmässä ovat tapahtuneet osallistujien henkilökohtaisessa elämässä. Lapset ja nuoret ovat ilmaisseet elämänlaatunsa parantuneen; he kokevat esimerkiksi itsetuntonsa ja itsevarmuutensa parantuneen ja julkisen esiintymisen pelon hävinneen.</p> <p>COMPAn on perustanut nuorten verkoston, jonka jäsenet levittävät menetelmää omissa kouluissaan.</p> <p>COMPAn kehittämiä menetelmiä on sovellettu kouluissa ja jotkut toimijat ovat ottaneet sen (hyvin tuloksin) käyttöönsä. Näkyvin saavutus on se, että vaihtoehtoisen koulutuksen menetelmiä käytetään kahdessa koulussa.</p>	<p>virallinen ja epävirallinen toiminta, joka vaikuttaa kohderyhmään ja josta voi olla hyötyä muille instituutioille.</p> <p>Kokemuksia tulee jakaa avaintoimijoiden kesken.</p> <p>Suosittelaa myös, että COMPAn ja koulutusministeriön yhteistyötä vahvistetaan.</p>
<p>Kestävydestä:</p> <p>Nuorten verkoston toiminta tähtää kestävyteen: sen jäsenet tuntevat menetelmän ja hyödyntävät sitä. Nuoret ovat omaksumassa tätä ajattelutapaa.</p> <p>Koulutyöskentelyn haasteina on opettajien osallisuus ja vanhempien vastustus.</p>	<p>Nuorisoverkoston (<i>Red de Jóvenes</i>) tulisi olla johtavassa roolissa: se voi tehdä lähiöissä tiedotustyötä ja edistää yhteisön ongelmien (esimerkiksi asuinalueen roskaaminen, turvattomuus, väkivalta) ratkaisua taiteen avulla.</p> <p>Nuorisoverkoston tulisi tehdä strategista yhteistyötä naapuriyhteisöjen kanssa. <i>Yhteishyvän (Bien Común)</i> käsite toimii yhteisöjä yhdistävänä tekijänä ja vaikuttaa esimerkiksi asukkaiden turvallisuuteen.</p> <p>Menetelmä kannattaisi sisällyttää opettajankoulutusohjelmaan. Yhteistyö sopivien instituutioiden kanssa mahdollistaisi tämän.</p>

KIRJALLISUUS

FUNDACIÓN COMUNIDAD DE PRODUCTORES EN ARTES (COMPA)

2014 Ni Pies Ni Cabeza. Brújula para construir espacios de bienestar en las aulas.

ESTADO PLURINACIONAL DE BOLIVIA

2009 Constitución Política del Estado.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICAS (INE)

2005 Estadísticas Departamentales.

MAMANI HUALLCO, Amalia

2014 Educación, Producción y Trabajo desde las Mujeres en el Camino de la Descolonización y Despatriarcalización. En: *Cuadernos para el Análisis y Debate Sobre Educación Alternativa y Especial N° 3. Septiembre – Año 3.*

QUIROGA TRIGO, María Soledad

2009 *Figuras, rostros, máscaras. Las identidades en Bolivia.* Fundación UNIR Bolivia. Unión Europea.

RODRÍGUEZ, Mario

2014 Descolonización Teórica, Científica Tecnológica y Casamiento entre Tejido Comunitario y Educación. En: *Cuadernos para el Análisis y Debate sobre Educación Alternativa y Especial N° 3. Septiembre – Año 3.*

LIITTEET

LIITE 1: Projektidokumentit

1. Projektidokumentti "Kehot ilman rajoja: Taide ja sosiaalinen muutos. Maaseudun ja kaupungin välisiä dialogeja El Alton siirtolaiskorttelissa."
2. Hankkeen väliarviointiraportti: "Taide ja sosiaalinen muutos. Maaseudun ja kaupungin välisiä dialogeja El Alton siirtolaiskorttelissa" (2012).
3. Hankkeen neljännesvuosiraportti heinä–syyskuu 2014
4. Hankkeen puolivuotisraportti 2014
5. Raportti hankkeen toiminnoista 2014

LIITE 2: Kenttätyö

Pvm	Toiminto	Osallistujat
30.10.2014	Haastattelu	Raquel Romero, hankkeen koordinaattori
30.10.2014	Haastattelu	Gisela Ossio, hankkeen taloushallinto
31.10.2014	Tiimin suunnittelupalaveri	Natalia Camacho Balderrama, Hanna Rajala
04.11.2014	Tapaaminen hankkeen toteuttajatiimin kanssa.	Raquel Romero (hankkeen koordinaattori) Rosario Huarachi (koordinaattori, Casa Cultural Juvenil – Barrio Alto Lima, Distrito 6) Carla Vega (koordinaattori, Casa Cultural de los Abrazos, Distrito 1) Lenia Orellana (koordinaattori, Casa Cultural Comunitaria – Barrio Mercedario – Libertad, Distrito 4) Arnol Villarroel (kouluttaja) Reyna Mamani (kouluttaja) Maya Cahua Laura (kouluttaja) Gladys Daza (kouluttaja)
04.11.2014	Valmistelu ja koordinoitkokous	Natalia Camacho Balderrama Hanna Rajala
05.11.2014	COMPAn toiminnanjohtajan haastattelu	Iván Nogales (johtaja, COMPA)
05.11.2014	Casa Cultural de los Abrazos (D4): haastattelu	Carla Vega (koordinaattori, Casa Cultural de los Abrazos, Distrito 1) Maya Cahua Laura (kouluttaja) Gladys Daza (kouluttaja)
06.11.2014	U.E. Juan José Tórrez (D6): haastattelu	Raúl Tapia Yampara (johtaja, Juan José Tórrez)
06.11.2014	Keskustelu	Evelyn Ramos Karen Limachi Carlos Salas Daniela Salas Aracelly Palacios
06.11.2014	Haastattelu	María Elena Burgoa (kouluttaja)
06.11.2014	Haastattelu	Juan Abel Cahua Laura
06.11.2014	Haastattelu	Elizabeth Angulo (johtaja, Juan José Tórrez inicial)
06.11.2014	Casa Compa (D1): keskustelu	Lapsia ja nuoria Rosario Huarachi Arnol Villarroel

07.11.2014	Centro Integrado Santa María de Alpacoma (CISMA): teemaryhmän (Grupo focal) johtajan ja kouluttajien kanssa	Katerine Marca Ludmila Hinojosa Lida Bayá Ruth Claros enlazar Rosa Tito Elisa Cuela Carlo Manulla Juan Luna Martín Mamani Willy Quina Rosminda Arispe
07.11.2014	Casa de Cultura (Distrito 4): teemaryhmä	Lapsia ja nuoria Lenia Orellana (koordinaattori Casa Cultural Comunitaria – Barrio Mercedario – Libertad, Distrito 4) Arnol Villarroel (kouluttaja) Reyna Mamani (kouluttaja)
07.11.2014	Haastattelu	Cristina Murillo (perheen äiti) Daysi Egüez (perheen äiti)
07.11.2014	Wayna Tambo: haastattelu	Juana Tambo Labula Condori Laura
08.11.2014	Teemaryhmä Nuorisoverkoston jäsenten kanssa	Nuorisoverkoston jäsenet
10.11.2014	Unidad Educativa Unión Bolivariana: haastattelu	Eloy Flores (johtaja, Unión Bolivariana) Nelson Almazán Maribel Aguilar
11.11.2014	Kokous	Natalia Camacho Balderrama Hanna Rajala
11.11.2014	Vice Ministerio de Educación Alternativa y Especial: haastattelu	Alberto González Casado
25.11.2014	Raportin palautustilaisuus	Inkeri Halme (Taksvärkki) Raquel Romero (hankkeen koordinaattori) Toimeenpanijat